

Хрватско-мађарска нагодба

XXX. Зак. чл. из год. 1868

ПРЕВЕО:
Ing. М. МАТИЋ

EX LIBRIS
PROF. BELA
GABRIĆ

„СЛАВИЈА“ — НОВИ САД — 1937.

Државно-правни однос некадашње Краљевине Хрватске и Славоније према предратној Краљевини Угарској са правом интересује још и данас не само уске кругове наших стручњака, правника и историчара, него и најшире редове наших јавних радника, политичара и интелектуалаца. О суштини тога односа, међутим, има се у нашој публици доста нејасна, па и погрешна слика. Тај однос је фиксиран, као што је општепознато, у септембру 1868, Нагодбом између Рауховог и Угарског сабора (законски чланак I (XXX) за 1868 годину), а служио је „за изравнање државно-правних питања“ између „Краљевине Угарске и Краљевине Хрватске и Славоније“, које чине „једну исту државну заједницу“ према иностранству. Текст те Нагодбе доносимо овде у целини, убеђени да ће он сам собом унети више светлости у праве односе између предратне Хрватске и Славоније с једне, а Мађарске с друге стране, него што би то учинила макоја анализа у данашње време. Ако ова књижица успе само у једном: да покаже колико је оправдано било оно велико огорчење које се у Хрватској и Славонији дигло против Нагодбе — њен задатак ће бити испуњен.

Нови Сад, маја 1938.

ИЗДАВАЧ.

XXX. ЗАК. ЧЛАНАК

о озакоњењу нагодбе, која је донесена у сврху решавања државноправних питања између Мађарске и између Хрватске, Славоније и Далмације.

Сједне стране између сабора мађарске државе а с друге стране између сабора Хрватске, Славоније и Далмације у сврху решавања државноправних питања уз заједнички споразум, донесена је нагодба; ова је нагодба, од његовог царског и апостолско краљевског величанства одобрена, потврђена и санкционисана као заједнички основни закон Мађарске те Хрватске, Славоније и Далмације па у закон стављена, како следи:

„Како Хрватска и Славонија од векова како правно тако и фактично припадају круни Св. Стевана, па је и у прагматичкој санкцији изречено, да су и земље мађарске круне недељиве једна од друге: на овим основама склопиле су с једне стране Мађарска а с друге стране Хрватска и Славонија у сврху решавања државноправних питања, која између њих постоје, ову нагодбу:

1 §. Мађарска те Хрватска, Славонија и Далмација чине једну и исту државну заједницу како према осталим земљама над којима влада његово величанство, тако и према другим државама.

2 §. Из ове државне заједнице и припадности следи, да се Краљ Мађарске те Хрватске, Славоније и Далмације крунише једном истом круном и једном истом крунидбеном радњом па се за све земље, које стоје под круном Св. Стевана, на заједничком сабору ових земаља, установљава и иставља заједничка крунидбена диплома.

Оригинал ове крунидбене дипломе међутим, има се редиговати поред мађарског текста и на хрватском језику, и издати и Хрватској, Славонији и Далмацији и у њој се има зајамчити интегритет Хрватске, Славоније и Далмације као и њихов земаљски устав.

Крунидбена диплома из 1867 године исто тако накнадно ће бити истављена у оригиналном хрватском тексту и што пре послана сабору Хрватске, Славоније и Далмације.

3 §. Из горе наведене недељиве државне заједнице даље следи, да за све оне предмете, који су међу земљама мађарске круне и осталим земљама његовог величанства заједничке или се имају решавати заједничким споразумом, треба да имају Мађарска те Хрватска, Славонија и Далмација једно исто законито претставништво, законодавство и заједничку владу у погледу извршења.

4 §. XII. зак. чланак мађарског сабора из 1867 године, који одређује, које су заједничке ствари између земаља круне Св. Стевана и осталих земаља његовог величанства и које — и ако нису заједничке — морају бити споразумно решаване, те начин, како се ове имају руковати, и нарочито зак. чланке XIV. XV. и XVI из 1867 Хрватска, Славонија и Далмација признају за важеће и обвезне при свем том са

оним одлучним условом, да у будуће слични основни закони и споразуми могу се доносити само уз законити пристанак Хрватске, Славоније и Далмације.

У овоме члану споменути основни закон и законски чланци издаће се накнадно и у изворном хрватском тексту и биће што пре послани сабору хрватско-славонско-далматинском ради објављивања.

5 §. Осим оних ствари, које су заједничке међу земљама круне Св. Стевана и осталим земљама његовог величанства, или се морају споразумно решавати, има још и других предмета, који заједнички интересују Мађарску, те Хрватску, Славонију и Далмацију и за које се признаје међу свима земљама мађарске круне на основу ове нагодбе потребном заједница законодавства и владе.

6 §. Оваква заједначка ствар свих земаља круне Светог Стевана је пре свега одређење трошкова за одржавање двора.

7 §. Заједничка ствар је даље одређење рекрута и законодавства у свези са војном обавезом и са системом одбране, те поступање са смештањем и исхрањивањем војске, у погледу чега се међу тим с обзиром на Хрватску, Славонију и Далмацију одређује:

а.) да се из континента, који се има изгласати, део, који отпада на Хрватску, Славонију и Далмацију, установљава према сразмери свега становништва, подразумевајући у томе и то, ако се досадашњи одбранбени систем преуређивао буде, да ће се правила новог система који се узмора установити, применити и у Хрватској, Славонији и Далмацији;

б.) рекрути, који отпадају на Хрватску, Славонију и Далмацију, уновачују се у пукове ових земаља.

ц.) најпосле код рекрутовања водиће се брига о томе, за какав род оружја су рекрути највише подобни, а рекрути из приморја поглавито ће се доделити у морнарицу.

8 § Заједничке су између Мађарске, те Хрватске, Славоније и Далмације како у законодавном тако и у управном погледу на доле описан начин и финансије. Према томе установљаване укупног пореског система, одређивање посредних и непосредних пореза, избацавање, руковање и утеривање како врста тако и ставака ових пореза, увођење нових пореза, изгласавање буџета за заједничке послове, испитивање закључних рачуна, који се односе на трошкове заједничких ствари, подизање новог државног зајма, или конвертовање већ постојећих дугова, руковање, преуређење, оптерећење и продаја непокретног државног иметка, располагање са еквивалентима и регалним правима, и у опште свако тако пословање, које се односи на заједничке финансије са земљама под круном Св Стевана — сачињавају право заједничког сабора свих земаља мађарске свете круне; при свем том за тим ограничењем у погледу продаје хрватско-славонског државног земљопоседа, да се у овој ствари саслуша и хрватско-славонско-далматински сабор, без чије се саизволе не може догодити продаја. И у свима овим стварима заједничка финансијска управа, која се врши по мађарском краљевском министру финансија, који је одговоран заједничком сабору — распростире се и на Хрватску, Славонију и Далмацију.

9 §. Заједничке су ствари свих земаља мађарске круне и новчане, метално монетарне и банковне ствари као и одређивање новчаног система и опће новчане стопе, те испитивање оних трговачких и државних уговора, који подједнако интересују земље круне Св. Стевана; пословање у свези са банкама, са кредитним и осигурачким заводима, са патентима, са мерама и теговима, са означавањем робе и узорак, са пунцирањем метала, са књижевничком и уметничком својином; поморско, трговачко, менично и рударско право и у опште питање трговине, царине, поште, жељезнице, пристаништа, бродарства и оних државних путова и река, који заједнички интересују Мађарску те Хрватску, Славонију и Далмацију.

10 §. У погледу уређења обрта, подразу, мевајући овде и покућарство трговине, као и пословање друштава, која нису привредна, систем путница, вршење полицијске службе над странцима, држављанство и натурализовање — што су све заједничке ствари у погледу законодавства — придржавају се у погледу извршења за Хрватску, Славонију и Далмацију.

11 §. Хрватска, Славонија и Далмација признају, да су дужне доприносити у сразмери своје порезне моћи намицању оних трошкова, који су потребни за обављање заједничких послова с једне стране између земаља мађарске круне и осталих земаља под Његовим Величанством а с друге стране оних трошкова, који требају заједничкима означене ствари између земаља мађарске круне.

12 §. Сразмера порезне моћи, на основу истих званичних података, на основу којих беше израчунаван на десет година за земље мађар-

ске круне, доприносбени размер за трошкове заједничких послова према осталим земљама његовог величанства, био би Мађарске 93 56 а за Хрватску и Славонију 6 44 процента.

13 §. Пошто би међутим сви чисти приходи Хрватске и Славоније ону своту, која би према горњем члану наведеном доприносбеном кључу на њих спала из трошкова заједничких послова, могли у ово доба само на тај начин покрити, када би предале и већи део потребних свота за унутрашњу управу: Мађарска, с обзиром на обновљење оног братског односа, који је између ње и Хрватске и Славоније кроз столећа постојао, са готовошћу пристаје на то, да се из прихода Хрватске и Славоније пре свега једна свота, која се с времена на време споразумно установљава за трошкове унутрашње управе ових земаља; да се одбије, а свота која остане после покрића потребе за унутрашњу управу, да се употреби за трошкове, који настају услед општих ствари.

14 §. На основу принципа, који је у претходним члановима развијен склопљен је с једне стране између Мађарске а с друге стране између Хрватске и Славоније следећи финансијски споразум.

15 §. Потребштина за унутрашњу управу Хрватске и Славоније на оних десет година, докле траје споразум између земаља мађарске круне и између осталих земаља његовог величанства, установљава се на 2,200.000 форината.

16 §. Ова се свота покрива пре свега са 45 процената од посредних и непосредних пореза и других прихода Хрватске и Славоније, или од свих прихода тих земаља толики проценат уплаћује се у ону Хрватеко-славонску

земаљску или муниципалну благајну, у коју ће желити законодавно тело или влада здружених земаља.

17 §. 55 процената од свих примања Хрватске и Славоније у сврху покривања заједничких трошкова има се уплатити у заједничку благајну за покривање заједничких трошкова.

18 §. Између оних прихода, који се у смислу §§ а 16 и 17 имају да поделе између потребштина за унутрашњу управу Хрватске и Славоније и између трошкова за заједничке ствари, изузимају се:

а.) потрошарински порези на потрошњу вина и меса, који се приходи у Хрватској и Славонији по досадашњој пракси и на даље употребљавају на покривање општинских издатака;

б.) приходи пограничне царине услед XII. зак. чзанка из године 1867.

19 §. Ако би се управно подручје Хрватске и Славоније са фактичним припајањем Далмације или управним спајањем граничарских крајева повећало: приходи ових подручја спојених са Хрватском и Славонијом исто тако се повећавају према установљеном кључу у §§ 16 и 17 између трошкова Хрватско-славонске унутрашње управе и трошкова заједничких послова.

20 §. Данас постојећи државни прирез, како у Мађарској тако и у Хрватској и Славонији, прибија се државном порезу.

21 §. Прирез за раздужење земље међутим до потпуне отплате државног земљишног дуга, у колико се то односи на Хрватску и Славонију, и на даље се рукује по раздужи-

лачкој дирекцији ових земаља, и путем финансијске дирекције упућује се на исплату благајници те дирекције. Заједничко гарантовање земаља мађарске круне при свем том у погледу тога земљо-раздужилачког дуга и даље остаје, а за ову сврху евентуално потребна помоћ предујмљује се на досадашњи начин и праксу из заједничке државне благајне.

22 §. Мађарски краљевски министар финансија спроводи извршну власт у Хрватској и Славонији у погледу посредних и непосредних пореза, трошарине, таксених марака, такса и пристојба, те државних добара путем загребачке финансијске дирекције, коју он поставља.

23 §. Они отсеци државног рачуноводства загребачког, који рукују предметима, који спадају у самоуправни круг Хрватске и Славоније, у сваком погледу стоје на расположењу споменутих земаља. Резултати завршних рачуна, које воде наведени рачуноводствени отсеци, имају се саопштити заједничком министру финансија, да би се могли подпуно средити сви финансијски податци свих земаља мађарске круне.

24 §. Засебна земаљска влада и муниципације Хрватске и Славоније у осигуравању и утеривању јавних прихода са пуном готовошћу потпомажу органе заједничке финансијске управе, и тачно извршавају законите наредбе заједничком сабору одговорног министра финансија.

25 §. Ако у појединим годинама не би случајно 45 процрната од свих прихода (15 §) покрили горе установљену потребштину за унутрашњу управу, Хрватске и Славоније — недостатак предујмљује Мађарска.

26 §. Ако напротив споменутих 45 про-

цената изађу на већу своту, него колико се нагодбом утврдило у сврху покривања потребштина за унутрашњу управу Хрватске и Славоније, вишак се употребљава на покривање заједничких трошкова.

27 §. Ако би међутим приходи Хрватске и Славоније онај део заједничких трошкова, који би према постављеном кључу пореске могућности у 12 §-у на њих отпадао, прешли услед пораста пореске могућности; вишак се ставља на расположење Хрватској и Славонији, без да би се Хрватска и Славонија накнадно обавезале, да накнадно уплате оне своте, са којима су у ранијим годинама у погледу заједничких трошкова заостале.

28 §. Што се тиче прихода Хрватске и Славоније, саставља се завршни рачун у смислу принципа, наведених у горњим члановима, и подастире се заједно са завршним рачунима свих земаља мађарске круне.

Овде преиспитан завршни рачун саопштиће се и сабору Хрватске и Славоније ради знања.

29 §. Вођење посебног исказа у погледу прихода Хрватске и Славоније, може се започети тек пошто се склопи нагода а тек са 1-м јануаром 1869 године. Док се ова нагода не прими од два законодавна тела и не санкционише је Његово Величанство, прорачун из 1867 меродаван је за Хрватску и Славонију, у погледу упућивања на и сплату унутрашњих трошкова.

30 §. Од заосталих и утеривих прихода Хрватске и Славоније до краја 1867 године укључиво — употребљује се 63 процента на потребе тих земаља, а напротив 37 процената припада заједничкој благајни.

31 §. За оне ствари, које су међу земљама мађарске круне и осталим земљама његовог величанства заједничке, или се морају споразумно решавати, као и за оне, које су се између самих земаља мађарске круне у горњим члановима одредиле као заједничке, законодавно право припада заједничком сабору свих земаља мађарске круне, који се има сваке године сазвати у Пешти.

32 §. На овом заједничком сабору Хрватску и Славонију, пропорционално количини становника им, заступају 29 посланика овамо не подразумевајући варош Фиуму и приморски округ из разлога наведених у 66 члану. Ако би се број мађарских посланика с врееменом променио: број посланика Хрватске и Славоније, задржавајући сразмер насељености, на основу истих принципа установљава се, који се примењују код одређивања броја мађарских посланика.

33 §. Ако би се становништво Хрватске и Славоније умножило, било да се управно сједини граница, било да се врати Далмација: број посланика наведених савезних земаља исто тако ће се подићи у сразмеру повећања становништва.

34 §. Хрватска, Славонија и Далмација у заједнички сабор бирају своје посланике из средње свога сабора и то на онај цео рок, на који се простире мандат заједничког сабора.

За тај случај, ако би се хрватско-славонско-далматински сабор у међувремену распустио, посланици Хрватске, Славоније и Далмације све дотле остају члановима заједничког сабора, док не изабере нове посланике новосазвани хрватско-славонско-далматински сабор.

35 §. Посланици Хрватске, Славоније и Далмације лично право говора и гласања имају при расправама свих оних ствари, које су у горњим члановима признате као заједничке, и то самостално, без упутства исто тако, као и остали чланови заједничког сабора.

36 §. Хрватска, Славонија и Далмација и у горњу кућу заједничког сабора шаљу два посланика из свога сабора.

37 § Магнати Хрватске, Славоније и Далмације као и они њихови световни и црквени великодостојници, који су пре 1848 у горњој кући мађарског сабора имали право седишта и гласа, и од сада ће са истим правом бити чланови Горње куће заједничког сабора све докле, док се кућа неби организовала на другим основима.

38 § Заједничке ствари, у колико је могуће, у заједничком сабору расправљаће се на почетку сесије једно за другом, и у сваком случају водиће се обзир о томе, да се посланицима Хрватске, Славоније и Далмације одобри годишње најмање три месеца времена за решавање својих унутрашњих ствари на свом сабору.

39 §. Сви трошкови заједничког сабора па и дневнице и станарински трошкови хрватско-славонско-далматинских посланика имају се подмиривати из заједничке државне благајне.

40 §. Пошто један део пословања заједничког сабора земаља мађарске круне, и то установљење прорачуна за заједничке послове, који проистичу из прагматичке санкције, извршује исте путем из своје средине изабраног одбора (делегације): између посланика Хрватске, Славоније и Далмације од заједничког

сабора бира се толико чланова у мађарску делегацију, колико на њих спада по оном кључу, по којем су именоване здружене земље у заједничком сабору заступљене.

41 §. Према томе установљава се, да се између посланика Хрватске и Славоније од стране сабора четир а од сгране горње куће има се изабрати један члан.

42 §. Ако би се број хрватско-славонско-далматинских посланика усле у 33. § споменутог просторног проширења повећао, у одговарајућем сразмеру умножиће се број и оних чланова, који се бирају у делегацију између посланика Хрватске, Славоније и Далмације.

43 §. За све оне ствари, које су у XII. зак. чл. из 1867 као и у овој нагодби у односу на све земље мађарске круне, као заједничке проглашене, са изузетком ствари из 10 §-а, извршну власт има и у Хрватској, Славонији и Далмацији средишна влада, која седи у Будимпешти.

44 §. Ради заступања интереса Хрватске, Славоније и Далмације именује се за ове земље један хрватско славонско-далматински министар без портфеља у средишњу владу, која седи у Будимпешти.

45 §. Средишна влада на територији Хрватске, Славоније и Далмација труди се вршити власт споразумно са посебном владом ових земаља; одговорна будући међутим за своје поступке заједничком сабору, у којем су заступљене и Хрватска, Славонија и Далмација — њени налози имају да се потпомажу према потреби од хрватско-славонско-далматинске земаљске владе и од муниципија, шта више, у

колико средишња влада не би имала своје органе, да их ове (зем. влада и муниципије) непосредно и извршавају.

46 §. Хрватској, Славонији и Далмацији на њихову жељу потврђује се, да ће централна влада како у хрватско-славонска одељења централних звања, тако и за органе им, који делују на територији именованих земаља, уколико је само могуће именовати особе из редова хрватско-славонско-далматинских синова.

47 §. За све оне ствари, које у овој нагодби нису задржане заједничком сабору ни заједничкој влади, припада Хрватској, Славонији и Далмацији како на пољу законодавства тако и на пољу извршавања потпуно самоуправно (автономно) право.

48 § Самоуправно право Хрватске, Славоније и Далмације како у законодавном тако и у управном погледу распростире се на унутрашње-управне, на верске и јавно-наставне, те на правосудске послове тих земаља, овде подразумевајући осим давања поморског права и суђење у свима степенима.

49 §. У погледу верских и школских фондова, у колико се то односи на прошлост дуговање ће се изравнати путем међусобног обрачунавања.

50 §. На челу земаљске владе у Хрватској, Славонији и Далмацији стоји бан, који је одговоран хрватско-славонско-далматинском сабору.

51 §. Хрватско-славонско-далматинског бана а на предлог и уз премапотпис мађарског краљевског заједничког претседника Министарског савета именује његово царско и апостолско краљевско величанство.

52 § Грађанско достојанство банова међутим у будуће одељује се од војничког и поставља се као правило, да од сада на грађарске ствари Хрватске, Славоније и Далмације не може вршити утицај војничка особа.

53 §. Бан грађанског статуса и од сада се служи титулом бана хрватско-славонско-далматинског, и ужива све оне предности и достојанства банског звања, које се подударају са његовим новим звањем. Стога остаје и надаље чланом горње куће заједничког парламента.

54 §. Даљу организацију земаљске владе, на основу претставке бана а уз највиши пристанак његовог царског и апостолско-краљевског величанства установљава хрватско-славонско-далматински сабор.

55 §. После санкционисања ове нагодбе одмах се разрешава хрватско-славонска дворска канцеларија.

56 §. На целој територији Хрватске и Славоније како у законодавству, тако и у управи и судству званичан језик је хрватски.

57 §. Унутар граница Хрватске и Славоније као званичан језик па и за органе званичне управе установљава се хрватски језик.

58 §. Хрватско-славонске преставке и поднесци из Хрватске и Славоније имају се примати и од заједничких министарстава и на њих се има дати одговор на истом језику.

59 §. Изриче се даље, да посланици Хрватске и Славоније, као политичког народа са посебном територијом те земље, које у погледу своје унутрашње управе располажу законодавном и управном влашћу — како на заједничком сабору тако и у његовим делегацијама могу се служити хрватским језиком.

60 §. Закони, који ће се донети од заједничког сабора, за Хрватску, Славонију и Далмацију имају се издати, од његовог величанства потписано и на хрватском као оригинал а имају послати сабору наведених земаља.

61 §. Унутар својих граница могу Хрватска, Славонија и Далмација у својим унутрашњим радњама употребљавати своје земаљске уједињене боје као и свој грб, а последњи у сваком случају покривен круном Св Стевана.

62 §. Знак заједничких ствари земљама мађарске круне су: уједињени грбови Мађарске те Хрватске, Славоније и Далмације.

63 §. Приликом расправљања заједничких ствари на оној згради, у којој се одржава заједнички сабор земаља мађарске круне, има се поред мађарске заставе подићи и уједињена хрватско-славонско-далматинска застава.

64 §. На новцима које ће ковати земље мађарске круне у краљевску титулу узеше се и титула Краљ Хрватске, Славоније и Далмације.

65 §. Мађарска признаје територијалну неповредивост Хрватске, Славоније и Далмације и обећава да ће потпомагати њихово попуњење. Специјално и одсада ће пожуривати, да се онај део границе, који припада Хрватској и Славонији, и војничке општине у граници са овим земљама као и у погледу законодавства тако и управе и судства се уједине па као што је и досада у много случајева заговарала ову ствар, тако ће и одсада захтевати, да се Далмација по праву мађарске круне натраг присаједини и споји са Хрватском. У погледу услова овог припојења међутим има саслушати и Далмацију.

66 §. У смислу горњег члана признају се као саставни делови територије Хрватске, Славоније и Далмације:

1.) Цела она територија, која данас заједно са вароши Бакром и њеним окружјем припада фијуманској жупанији, ту изузев варош Фијуму и њено окружје, која варош, пристаниште и варош чине посебно тело, припојено мађарској круни (*separatum sacrae regni societatis adnexum corporis*) и за коју ће као таково а с обзиром на посебну аутономију и односне звконодавне и управне односе, између сабора Мађарске, сабора Хрватске, Славоније и Далмације и вароши Фијуме, на основу расправе изасланстава, уз заједнички споразум бити установљено утаначење.

2.) Загребачка жупанија са варошима Загребом и Карловцем те туропољским слободним дистриктом.

3.) Вараждин са градом Вараждином.

4.) Крижевачка жупанија са градом Крижевцима.

5.) Пожешка жупанија са градом Пожегом.

6.) Вировитичка жупанија са градом Осека

7.) Сремска жупанија.

Даље све граничарске пуковније 1.) личка, 2.) оточачка, 3.) огулинска, 4.) слуњска, 5.) прва банска, 6.) друга банска, 7.) вараждинско-крижевачка, 8.) вараждинско-ђурђевачка, 9.) градиштанска, 10.) бродска, 11.) Петроварадинска, и најпосле данашња Далмација

67 §. Све дотле, док се не успостави територијална целокупност Хрватске, Славоније и Далмације а према опису у претходном члану Мађарска пристаје, да се земунска, митровачка, рачанска, кленачка и јаковачка цари-

нарница, пошто се ишчупају из свог садашњег непосредног управног распоређења, поред признања територијалне везе подреде загребачкој финансијској дирекцији.

68 § После санкционисања ове нагодбе сви они закони и постојеће уредбе, које се са оном косе, престају важити.

69 §. Напротив сва она уставна права и основни закони, чија употреба и заштита у прошлости једнако су и распростиране како на Мађарску тако и на Хрватску, а са овом нагодбом не стоје у противности, сматрају се и надаље заједничким правима и основним законима земаља мађарске круне.

70 §. Ова нагодба после њеног санкционисања, као заједнички основни закон Мађарске, те Хрватске, Славоније и Далмације, завешће се у посебну књигу закона наведених земаља. Уједно се установљава, да ова нагодба не може бити предмет посебног законодавства земаља, које склапају нагодбу, и промена на њој може се догодити на исти начин, како је она постала а уз пристанак свих ових фактора, који су суделовали код склапања ове.

